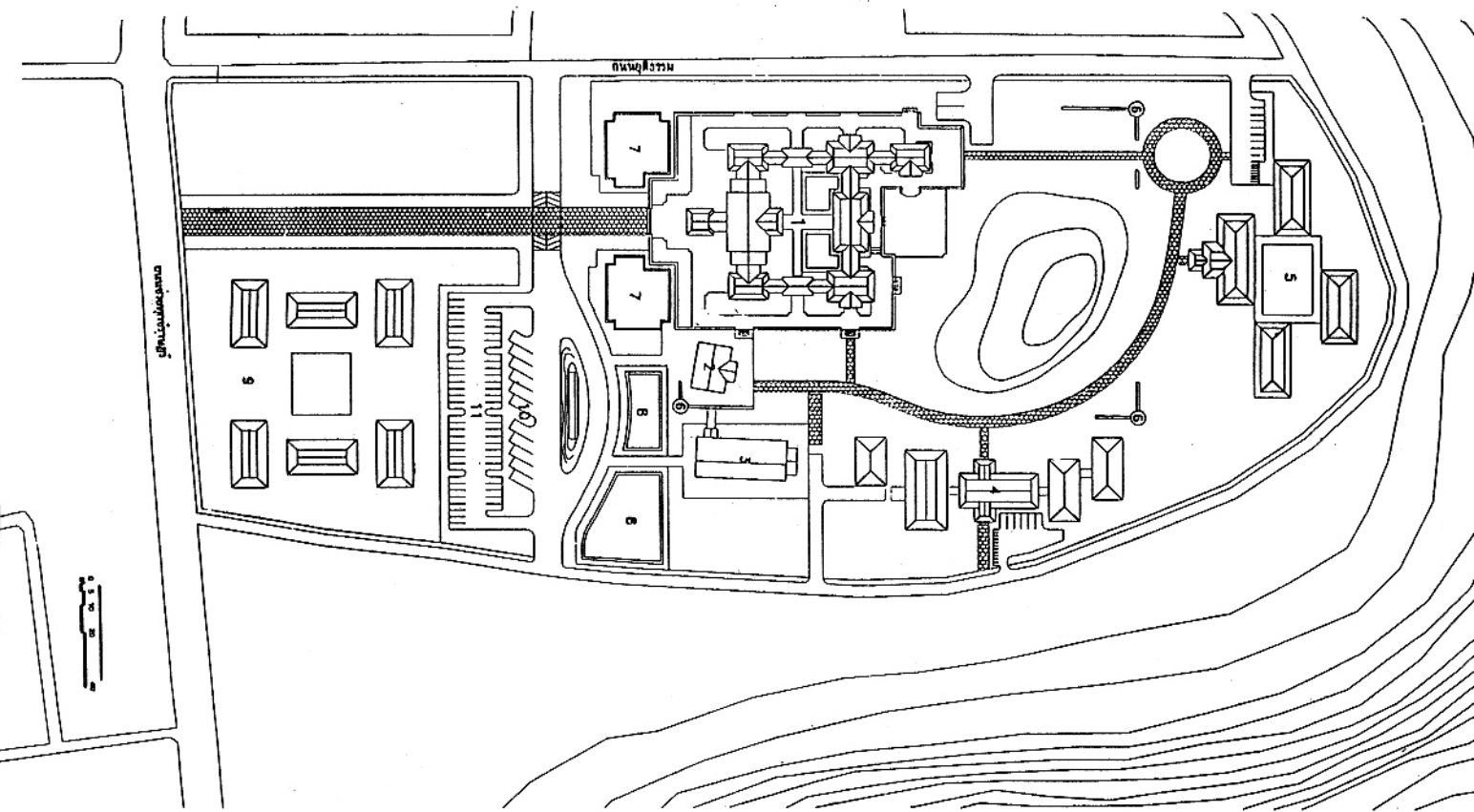

การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมบริเวณทะเลสาบสงขลา

เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อการออกแบบอาคาร โครงการจัดทำผังแม่บท

โครงการวังปัญญา

ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง *

* เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ส่วนการศึกษาและออกแบบโดย อาจารย์ วนิดา พึ่งสุนทร, อาจารย์ ชัยชาญ ถาวรเวช,
อาจารย์ บัญชา ชุ่มเกษร และอาจารย์ พิบูลย์ พฤตสิม (คัดลอกบางส่วนจากโครงการวังปัญญา)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีมาแต่เดิม
- หาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม
- หาลักษณะเด่นของรูปแบบสถาปัตยกรรมในจังหวัดพัทลุง
- นำลักษณะเด่นของรูปแบบสถาปัตยกรรมในจังหวัดพัทลุงมาประกอบ การออกแบบโครงการวังปัญญา

ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีมาแต่เดิม

- การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีมาแต่เดิมนั้น ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษา โดยเน้นการศึกษาที่รูปแบบอาคารไทยประเพณีประเภทพระอุโบสถในจังหวัดสงขลาและ จังหวัดพัทลุง
- รายละเอียดของการศึกษาประกอบด้วย พื้นที่ใช้สอยพระอุโบสถ การยก ระดับพื้น ลักษณะฐานอาคาร เสา ผนัง ลักษณะโครงหลังคา การซ้อนชั้นหลังคา การตกแต่งอาคาร

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

- เปรียบเทียบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นต้นว่า ขนาดของอาคาร ลักษณะชั้นฐาน ความสูงชั้นฐาน การวางโครงสร้างอาคาร ลักษณะหลังคา การซ้อน ชั้นหลังคาและการตกแต่งอาคาร
- การเปรียบเทียบอาคารโดยใช้อาคารที่ทำการศึกษาค้นหาความสัมพันธ์ที่มี ภายในจังหวัดสงขลาและภายในจังหวัดพัทลุง
- นำความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุงมาเปรียบ เทียบอีกครั้งหนึ่งเพื่อหาลักษณะเด่นที่เป็นลักษณะเฉพาะของพัทลุง

ลักษณะเด่น

- ลักษณะเด่นของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นำมาประกอบการออกแบบ โครงการวังปัญญาที่เป็นอาคารหลักและอาคารประกอบ
- อาคารหลักของโครงการวังปัญญาประกอบด้วย หอเกียรติยศและ พิพิธภัณฑ์ชุมชนเมือง
- อาคารประกอบโครงการวังปัญญาประกอบด้วย อาคารห้องสมุด อาคาร ศึกษาวิจัยและอื่น ๆ
- อาคารหลัก ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่พัฒนาจากลักษณะเด่นของอาคาร ไทยประเพณีที่ปรากฏในจังหวัดพัทลุง
- ลักษณะอาคารประกอบ ใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่พัฒนาจากรูปแบบ ของเรือนอยู่อาศัย

- สรุป การให้ความสำคัญของอาคารนั้นผู้ศึกษาต้องการให้ความสำคัญต่ออาคารหลัก จึงใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่พัฒนาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี และอาคารประกอบนั้นให้ความสำคัญรองลงมา จึงเลือกใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมที่พัฒนาจากเรือนอยู่อาศัย

การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจังหวัดพัทลุง

การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพัทลุงนั้นมีจุดประสงค์ที่จะหารูปแบบเฉพาะที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบอาคารหลัก และอาคารบริวารในโครงการวังปัญญา โดยการศึกษาจะมีขอบเขตครอบคลุมบริเวณพื้นที่โดยรอบทะเลสาบสงขลา ทั้งในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา

รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีพื้นถิ่นจังหวัดพัทลุง

หากย้อนกลับไปในอดีต อาจกล่าวได้ว่าพัทลุงมีประวัติความเป็นมาของเมืองที่ยาวนานเมืองหนึ่งของเมืองใต้ โดยได้มีการอพยพโยกย้ายตั้งถิ่นฐานของเมืองถึง 12 ครั้ง นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 มาจนถึงปัจจุบัน ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวการตั้งถิ่นฐานของเมืองพัทลุงที่เขापะโคะ (อำเภอสติงพระ จ.สงขลา) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 ซึ่งเป็นการตั้งเมืองแห่งที่ 3 ได้มีร่องรอยของสถูป พระธาตุเจดีย์ วัดพะโคะ เป็นสัญลักษณ์ของการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองของชาวพุทธที่อาศัยอยู่ขอบทะเลสาบฝั่งตะวันออก ในขณะที่เดียวกันชุมชนเมืองฝั่งตรงกันข้าม ก็ได้มีวัดตะเขียนบางแก้ว และวัดสทัง เกิดขึ้น โดยเฉพาะที่วัดตะเขียนนั้นมีพระธาตุเจดีย์ แสดงศูนย์กลางของชุมชนฝั่งตะวันตก ลักษณะที่คล้ายคลึงกับพระธาตุเจดีย์ วัดพะโคะ (ในขณะที่วัดสทัง ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันนั้น สันนิษฐานว่า เป็นวัดป่าอรัญญวาสี ประเพณีการสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางเมืองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดี, ลพบุรี หรืออยุธยา จนถึงสมัยอยุธยา โดยที่ในสมัยธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ ประเพณีการสร้างพระธาตุเจดีย์ในวัดที่เป็นศูนย์กลางเมือง ได้เปลี่ยนเป็นการสร้างพระมหาวิหาร เช่น พระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม ดังนั้นรูปแบบพระธาตุเจดีย์ที่เป็นหลักของชุมชน จึงมีเฉพาะที่วัดพะโคะ และวัดตะเขียนเท่านั้น พระเจดีย์อื่น เช่น พระเจดีย์วัดวัง พระเจดีย์บนยอดเขาอกทะลุ พระเจดีย์วัดป่าเลไลยก์ และพระเจดีย์ที่เมืองชัยบุรี จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระเจดีย์ที่ก่อสร้างในระยะหลัง ๆ ทั้งสิ้น

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่นอกเหนือไปจากรูปแบบพระธาตุเจดีย์ เป็นต้นว่ามณฑป พระวิหาร พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ นั้นพบว่า พระอุโบสถที่เก่าแก่ที่สุดคือ พระอุโบสถที่วัดโคกชะงาย ซึ่งเหลือแต่ตัวอาคารเป็นผนังที่มีเพียงประตูหน้าประตูเดียว และลักษณะมณฑป (หอพระ) ที่มีรูปแบบที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่เก่าแก่ที่สุดคงได้แก่มณฑปที่วัดตะเขียน ลักษณะเป็นผนังก่ออิฐถือปูนหนาประมาณ 0.40 เมตร เป็นโครงสร้างระบบผนังรับน้ำหนักรองรับโครงหลังคาไม้ตอขนในส่วนของรูปแบบพระวิหารนั้นไม่พบใน

จังหวัดพัทลุงแต่รูปแบบพระอุโบสถปรากฏอยู่นั้นยังคงมีอยู่ทั่วไปแต่ยากที่จะกำหนดช่วงระยะเวลาที่เฉพาะลงไปว่าสร้างในสมัยใด เนื่องจากมีการปรับปรุงพัฒนา ทั้งในด้านขนาดของพื้นที่ใช้สอย รูปทรง และวัสดุที่ใช้ทำให้รูปแบบของพระอุโบสถในจังหวัดพัทลุงมีความหลากหลายพอสมควร แต่หากต้องการกำหนด เป็นต้นว่า ช่วงก่อนรัตนโกสินทร์ ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และช่วงปัจจุบันก็จะสามารถกำหนดรูปลักษณะที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาขึ้นนั้นเป็นการเพิ่มขึ้นของการใช้พื้นที่ใช้สอยภายในให้มากขึ้น โดยมีการรับรูปแบบสถาปัตยกรรมจากส่วนกลาง (จากเมืองหลวง) และมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ เช่น ไม้ ก่ออิฐถือปูน คอนกรีตเสริมเหล็ก

รูปแบบพระอุโบสถในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏมีรูปลักษณะเฉพาะที่เป็นพระอุโบสถพื้นถิ่นจะมี 2 ลักษณะได้แก่ พระอุโบสถโถงโครงสร้างไม้และพระอุโบสถผนังกำแพงอิฐรับน้ำหนักมีเสาระเบียงโดยรอบ เป็นต้นว่า พระอุโบสถวัดทะเลน้อย แต่พระอุโบสถวัดควนชะงาย พระอุโบสถวัดป่าเลย์ไลย์ เป็นลักษณะพระอุโบสถผนังกำแพงรับน้ำหนัก แต่ลักษณะพระอุโบสถโถงโครงสร้างไม้ของเดิมในเขตพัทลุง ไม่เหลือหลักฐาน คงพบเห็นบ้างในจังหวัดสงขลา ได้แก่วัดน้ำขาวใน อำเภอจะนะ

ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (ร.1-ร.4) นั้นจะพบได้จากพระอุโบสถวัดวังพระอุโบสถวัดยางงาม พระอุโบสถวัดวิหารเบิก พระอุโบสถวัดสุนทราวาส ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมในช่วงนี้เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ซึ่งรับรูปแบบการก่อสร้าง เทคนิควิธีการก่อสร้างและการตกแต่ง เช่นเดียวกับส่วนกลาง ลักษณะทั่วไปได้แก่ยกฐานอาคารสูง ผนังอาคารสูงขึ้น แต่ไม่สูงเท่าในภาคกลาง มีจำนวนห้องเพิ่มมากขึ้น การตกแต่งด้วยการแกะสลักหน้าบันด้วยไม้หรือปั้นปูนในรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นต้น

ช่วงปัจจุบันรูปแบบสถาปัตยกรรมมีทั้งที่พัฒนามาจากรูปแบบพื้นถิ่นเดิมที่เป็นลักษณะพระอุโบสถโถงลักษณะแฉ่ง ๆ และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่รับมาจากส่วนกลาง ในปัจจุบันพระอุโบสถที่พัฒนามาจากรูปแบบพื้นถิ่นเดิมเป็นต้นว่า พระอุโบสถวัดเขาเจ็ยก พระอุโบสถวัดบ้านสวน พระอุโบสถวัดควนถบ รูปแบบสถาปัตยกรรมพระอุโบสถที่ได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง เป็นต้นว่า พระอุโบสถวัดท่าสาปเก่าเหนือ พระอุโบสถวัดทะเลน้อย (หลังใหม่) เป็นต้น

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในบริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันนั้น มีพัฒนาการสืบเนื่องมาแต่เดิมเช่นกัน มีการเปลี่ยนแปลงในด้านพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร รูปแบบของอาคารที่เป็นไปตามเทคนิควิธีการก่อสร้าง รวมไปถึงวัสดุที่ใช้ประกอบเป็นโครงสร้าง และงานตกแต่งอาคาร การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อสืบค้นหารูปลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นที่มีมาแต่เดิมนั้น ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาอาคารประเภทพระอุโบสถในจังหวัดพัทลุง ในเขตอำเภอปากพะยูนย์ กรณีศึกษาวัดหัวเตยและวัดห้วยลึก ในเขตอำเภอเขาชัยสน กรณีศึกษา วัดตะเข้ยนบางแก้วและวัดสทัง ในเขตอำเภอเมืองพัทลุง กรณีศึกษา วัดยางงาม วัดวัง วัดวิหารเบิก วัดป่าเลย์ไลย์ วัดท่าสาปเหนือ วัดควนชะงาย วัดเขาเจ็ยก และในเขตอำเภอควนขนุน

กรณีศึกษา วัดสุนทรวาส และวัดทะเลน้อย และจากการศึกษาอาคารประเภท พระอุโบสถในจังหวัดสงขลา ได้แก่ กรณีศึกษา วัดโล伽าราม อำเภอสิงหนคร วัดสี่หยัง อำเภอระโนด วัดพังก อำเภอสทิงพระ วัดมณีมาวาสวรวิหาร อำเภอเมือง และ วัดน้ำขาวใน อำเภोजะนะ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะเด่นทางสถาปัตยกรรมของแต่ละท้องถิ่นรอบทะเลสาบสงขลา ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า รูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมประเภทพระอุโบสถ ที่มีมาแต่เดิมในจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันในด้านขนาดของพื้นที่ใช้สอยของอาคารและขนาดสัดส่วนของอาคาร ในส่วนที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดคือรูปทรงของหลังคาอาคาร ซึ่งในเขตพัทลุงนั้น ทรงหลังคามีลักษณะซ้อน 3 ชั้น หลังคาจั่วทรงสูง แต่ในเขตสงขลา นั้นทรงหลังคาจั่วมีลักษณะ 2 ชั้น หลังคาต่ำกว่า ในเขตพัทลุง

รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีพื้นที่จังหวัดพัทลุง

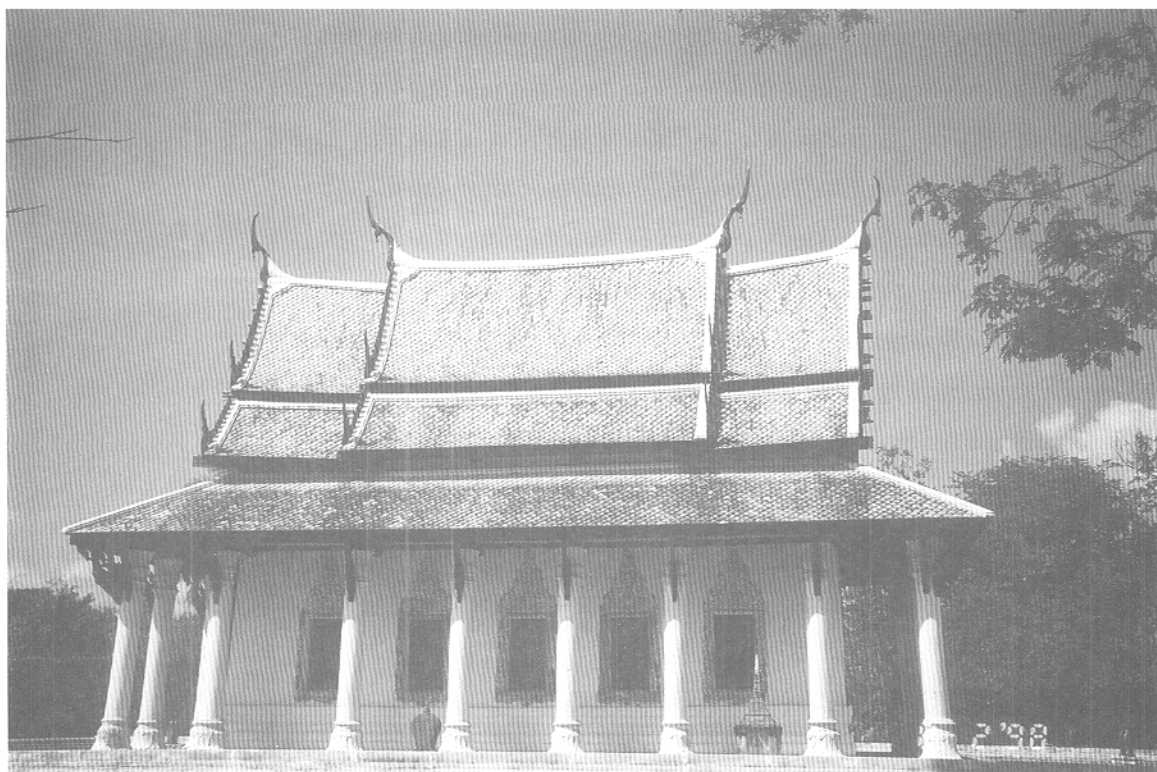
พระอุโบสถวัดยางงาม ตำบลลำปำ อำเภอเมือง

ขนาดพระอุโบสถ 4.50 x 8.75 (ขนาดรวมเสากายนอก 7.00 x 11.00 ม.)

ลักษณะทั่วไป

เป็นอาคารยกฐานสูง 1.00 ม. จากระดับดิน สร้าง พ.ศ. 2348 ตรงกับสมัย รัชกาลที่ 2 ลักษณะเป็นอาคาร 5 ห้อง มีระเบียงรอบ ผังก่ออิฐถือปูน มีประตูทางเข้าด้านหน้า 2 บาน หันไปทางทิศตะวันออก ประตูด้านหลัง 2 บาน มีเสารับชายคา โดยรอบ หน้าบันไม้แกะสลักลวดลาย ด้านทิศตะวันออก แกะสลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ด้านทิศตะวันตกแกะสลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ลักษณะหลังคา เป็นแบบจั่วซ้อน 2 ชั้น 2 ชั้นและมีปีกนกโดยรอบ

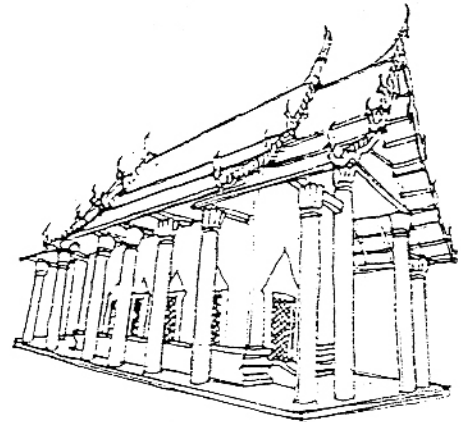
พระอุโบสถวัดวัง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง

สร้าง พ.ศ. 2359 บูรณะ พ.ศ. 2403

ขนาดภายใน 6.50 x 13.00 รวมเสายภายนอก 10.50 x 16.00 ม.

ลักษณะทั่วไป

อาคารเดิมสันนิษฐานว่าเป็นอาคาร 5 ห้อง ภายหลังจากบูรณะจึงเป็นอาคาร 6 ห้อง ลักษณะอาคารเป็นแบบมีระเบียงโดยรอบ หลังคาซ้อน 2 ชั้น มีชั้นละ 3 ตับ ไม่มีปีกนก มีพระพุทธรูปปางป่าเลไลย์ประดิษฐานหน้าพระอุโบสถ

วัดวิหารเบิก ตำบลลำปำ อำเภอเมือง

ขนาดพระอุโบสถภายใน 4.25 x 9.00 ม.

ระยะรวมเสาโดยรอบ 7.00 x 12.50 ม.

ลักษณะทั่วไป

เป็นอาคารยกฐานสูง 1.00 ม. เช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดยางงาม มีประตูเข้าด้านหน้า 1 บาน หันหน้าทางทิศตะวันออก ลักษณะอาคารเป็นแบบมีระเบียงโดยรอบ มีผนังก่ออิฐตันใน มีหน้าต่างด้านข้าง หลังคาจั่วชั้นเดียวมีปีกนกรอบ

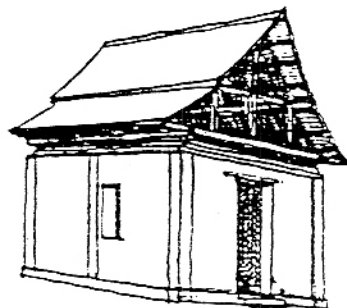

มณฑปวัดตะเขียน

ขนาดพุทธมณฑล 4.00 x 6.00 ม.

ลักษณะทั่วไป

ผนังก่ออิฐถือปูนหนา 0.40 เมตร มีประตูทางเข้าด้านหน้า หันไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีหน้าต่างเปิดด้านข้าง ด้านละช่อง ผนังหลังทึบ โครงสร้างหลังคาเป็นโครงไม้หลังคามุงกระเบื้องดินเผา หลังคาเป็นลักษณะ 2 ตับ ไม่มีปีกนก

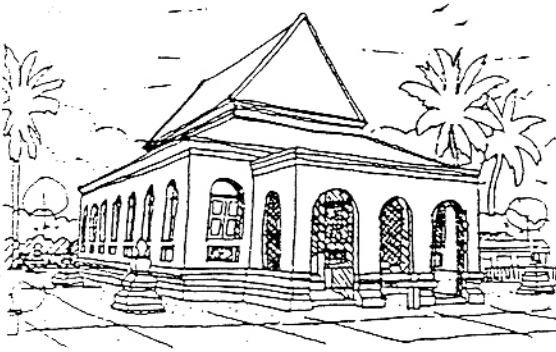

พระอุโบสถวัดห้วยลึก ตำบลดอนทราย อำเภอปากพะยูน

ขนาดพระอุโบสถ 9.50 x 14.0 ช่วงเสาใน 5.50 x 10.00 ม.

ลักษณะทั่วไป

เป็นผนังก่ออิฐ เป็นซุ้มโค้งรับชายคา รูปแบบเดิมคงจะเป็นอุโบสถโถง แต่ปัจจุบันทำหน้าต่างโดยรอบยังปรากฏลูกกรงชัดเจนซึ่งเป็นลักษณะที่พบบ่อยในสมัยรัชกาลที่ 4 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตจังหวัดสงขลา อาคารมีลักษณะจั่วมีปีกนก รอบ มีมุขด้านหน้าเป็น Slab

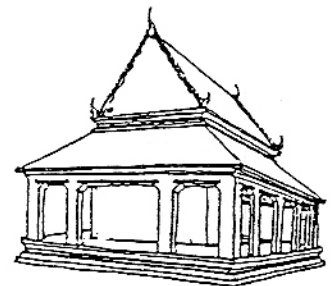
สถาปัตยกรรมไทยประเพณีพื้นถิ่นจังหวัดสงขลา

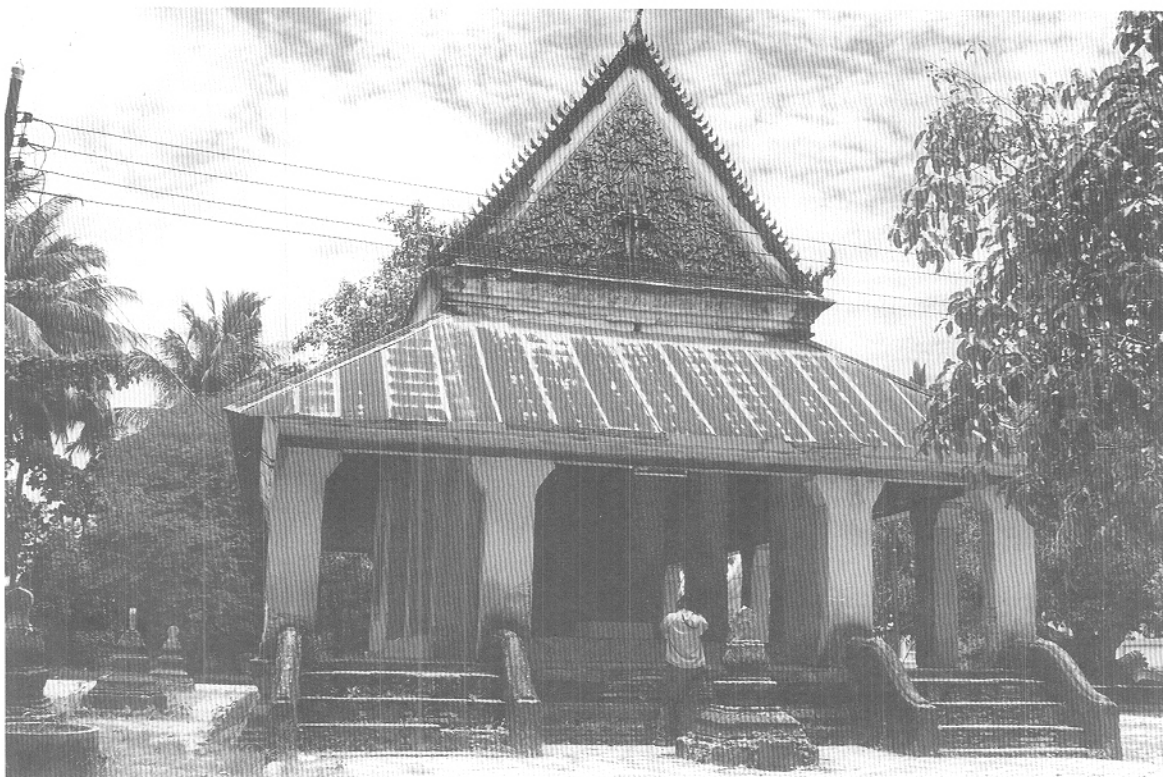
วัดโลการาม บ้านสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

พระอุโบสถแบบโถง ก่อสร้างแบบก่ออิฐถือปูน ยกฐานประมาณ 0.90 เมตร เสาก่ออิฐ ส่วนโครงหลังคาเป็นไม้ หลังคามุงกระเบื้องดินเผา (เดิม) ปัจจุบันมุงสังกะสี รูปแบบอาคารเป็นแบบจั่วมีปีกนกโดยรอบ ตามรูปแบบที่ปรากฏ และจากการศึกษาถึงเทคนิคการก่อสร้างที่ปรากฏในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าสร้างสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)

ลักษณะทั่วไป

- เป็นพระอุโบสถโถง ก่อผนังเฉพาะห้องท้ายเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน
- ลักษณะโครงสร้าง เสาก่ออิฐถือปูน ขนาด 0.50 x 0.50 เมตร มีบัวปลายเสา
- โครงหลังคาไม้
- การยึดโครงสร้างโดยใช้ไม้เป็นคานหัวเสา และรองรับการก่ออิฐทับต่อเนื่องรัดรอบ ทำหน้าที่รับโครงหลังคา
- ระดับพื้นมีสองระดับ ระดับช่วงเสาในซึ่งใช้ทำสังฆกรรม สูงจากระดับพื้น 0.20 เมตร และพื้นโดยรอบสูงจากพื้นดิน 0.90 เมตร
- ผังพื้นภายใน ขนาด 3 ห้อง ระยะห่างระหว่างเสา 3.50 เมตร กว้าง 4.00 เมตร มีเสารอบนอก โดยรอบห่างจากเสารวมใน 2.00 เมตร
- ฐานมีลักษณะเป็นฐานแบบฐานสิงห์ สูงจากพื้นดิน 0.90 เมตร

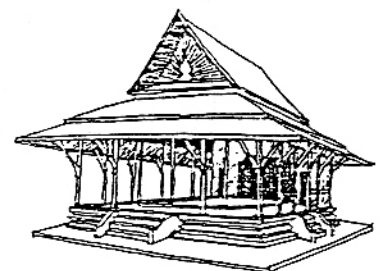

วัดน้ำขาวในตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

เป็นพระอุโบสถแบบโถง ฐานก่ออิฐถือปูนสูงประมาณ 0.70 เมตร เสาและโครงหลังคาเป็นไม้ทั้งหมด หลังคามุงกระเบื้องดินเผา รูปแบบเป็นหลังคาจั่ว มีปีกนกโดยรอบ 2 ชั้นตามรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน และจากการสอบถามท่านเจ้าอาวาส และผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้าน พอจะสันนิษฐานได้ว่าสร้างสมัยต้นรัตนโกสินทร์

ลักษณะทั่วไป

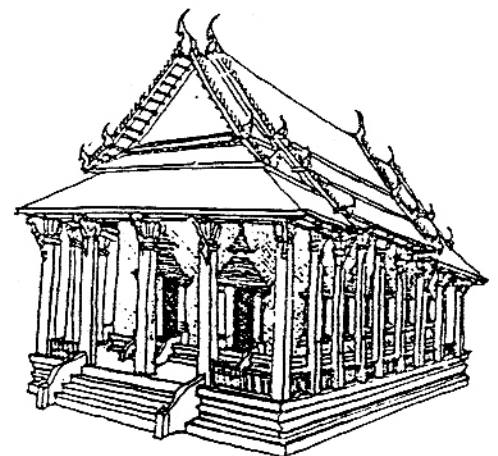
- เป็นพระอุโบสถโถง
- ลักษณะโครงสร้างไม้เกือบทั้งหลัง ยกเว้นฐานอาคาร
- การเข้าไม้ ยึดไม้ ด้วยสลักไม้ทั้งสิ้นไม่ใช้โลหะ
- ระดับพื้นอาคาร ยกพื้นตรงกลางสูงกว่าพื้นโดยรอบอาคารประมาณ 0.15 เมตร ใช้เป็นบริเวณที่ทำสังฆกรรม
- พื้นในส่วนทำสังฆกรรมมี 3 ห้อง ระยะห่างของช่วงเสา 2.25 เมตร มีเสารอบอาคาร ห่างจากเสาในประมาณ 2.00 เมตร ฐานเป็นฐานบัวลูกแก้วตรงกลาง ฐานสูงจากพื้นดิน 0.70 เมตร
- ลักษณะอาคารเป็นทรงจั่วมีปีกนก 2 ชั้น โดยรอบชั้นล่างสุดมีคันทวยโดยรอบ

วัดมณีมาวาสวรวิหาร (วัดกลาง) อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

วัดมณีมาวาส (วัดกลาง) นับเป็นวัดสำคัญของจังหวัดสงขลาในปัจจุบัน วัดนี้เดิมเป็นวัดโบราณที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ที่ถนนไทรบุรี ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง เดิมชื่อวัดยายสีจันทน์ ในปี พ.ศ. 2431 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส) ได้เสด็จเมืองสงขลา ทรงเปลี่ยนชื่อจาก วัดยายสีจันทน์ มาเป็น “วัดมณีมาวาส” และต่อมาในปี พ.ศ. 2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีชื่อทางราชการว่า “วัดมณีมาวาสวรวิหาร” วัดนี้เป็นวัดที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ก็จริง แต่ทางสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถ กลับมาเด่นชัดในประมาณสมัยปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) (พ.ศ. 2390-2408) พระอุโบสถเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมที่กล่าวว่า สร้างตามแบบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เป็นฝีมือช่างหลวงในกรมช่างสิบหมู่ ร่วมกับช่างประจำเมืองสงขลา รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงเป็นแบบสถาปัตยกรรมประเพณีแบบไทยภาคกลาง คือ หลังคามีการซ้อนชั้นมากขึ้น ตับหลังคาจะมีหลายตับ อาคารทรงจะสูงกว่าภาคอื่น ๆ และจากรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน หากพิจารณาถึงรูปทรงจะเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีภาคกลาง ซึ่งมีส่วนคล้ายกับพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่การซ้อนชั้นและตับของหลังคามีน้อยกว่า

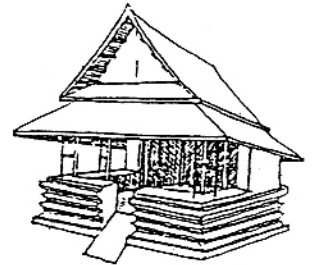

วัดพังกก อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

พระอุโบสถเป็นแบบโถง โครงสร้างไม้ปลูกสร้างราวต้นรัตนโกสินทร์ รูปแบบคล้าย “ลิม” อีสาน คือมีฐานสูงแต่พื้นภายในอาคารต่ำระดับกึ่งกลางฐาน มีเฉพาะพื้นที่ใช้ทำสังฆกรรมเท่านั้น ซึ่งยกจากพื้นดินประมาณ 0.70 เมตร ยกผนังด้านหลังสูงถึงชายคา ลักษณะโดยทั่วไป

- พระอุโบสถโถงแบบมีจั่วและปีกนกชั้นเดียวโดยรอบ มีลักษณะคล้ายกับพระอุโบสถโถงแบบลิมอีสาน โครงสร้างเสาและโครงหลังคาไม้ การเข้าไม้ใช้โลหะหรือตะปูจีนบางส่วน
- ระดับพื้นมีระดับเดียว ใช้ทำสังฆกรรม
- ความสูงของพื้นสูงประมาณ 0.70 เมตร
- ฐานอาคารเป็นฐานสูงเกินพื้นประมาณเท่าตัว เป็นบัวคว่ำ บัวหงาย มีลูกแก้ว 2 ชั้น
- ความกว้างของอาคาร 3.50 เมตร ช่วงเสา 2.50 เมตร มี 3 ห้อง

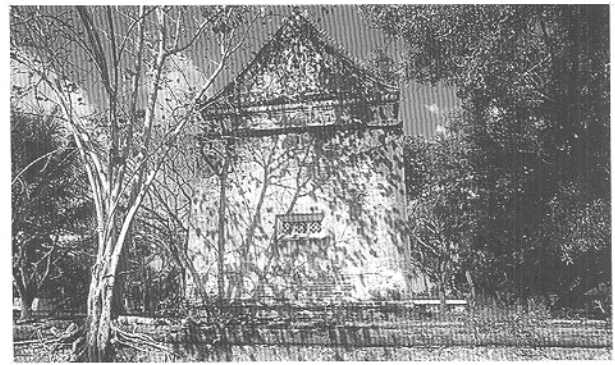

วัดสีหยัง อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา

พระอุโบสถมีผนังแบบก่ออิฐถือปูน ทั้ง 4 ด้านมีประตูทางเข้าด้านหน้า มีหน้าต่างด้านข้างด้านละ 2 บาน มีช่องแสงขนาดเล็ก ๆ ด้านละ 1 ช่อง ด้านหลังที่บ้นมีเพียงช่องแสงขนาดเล็ก ๆ เท่านั้น ผนังภายในใช้ทำสังขกรรมสูงจากพื้นดิน 1.50 เมตร ภายนอกผนังมีระเบียงโถงขนาดกว้าง 2.50 เมตร โดยรอบตั้งอยู่บนฐานสูงจากพื้นดิน 1.00 เมตร ปัจจุบันเหลือเพียงฐาน 2 ชั้นและตัวอาคารซึ่งก่อผนังเท่านั้น ส่วนหลังคาปีกนกไม่ปรากฏแล้ว สันนิษฐานว่าสร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ตอนต้นต่อรัชกาลที่ 3 (สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ลักษณะโดยทั่วไป

- พระอุโบสถมีผนังก่ออิฐโดยรอบ ใช้ผนังรับน้ำหนักหลังคาหนา 0.50 เมตร เปิดช่องประตูทางเข้าด้านหน้า และช่องหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง ด้านหลังที่บ้นมีเพียงช่องระบายอากาศขนาดเล็ก ๆ เท่านั้น
- ลักษณะโครงสร้าง มีลักษณะผนังรับน้ำหนักโครงหลังคาไม้ มีระเบียงโดยรอบอาคารกว้าง 2.50 เมตร
- เป็นพระอุโบสถแบบมีจั่วและปีกนกชั้นเดียวโดยรอบ
- ผนังภายในแบบ 3 ห้อง (ไม่ได้แสดงตำแหน่งเสา เพราะเป็นแบบกำแพงรับน้ำหนัก สังเกตจากข้อหลังคา ซึ่งมีระยะระหว่างข้อหลังคา 3.50 เมตร) ขนาดความกว้างรวมใน 4.50 เมตร
- ลักษณะชั้นฐานอาคาร เป็นฐาน 2 ชั้น ชั้นบนซึ่งเป็นฐานรับอาคารก่ออิฐสูงประมาณ 0.50 เมตร ฐานชั้นล่างซึ่งเป็นฐานระเบียงรอบอาคาร สูง 1.00 เมตร ฐานชั้นบนเป็นแบบบัวคว่ำ บัวหงาย ฐานชั้นล่างเป็นฐานบัวคว่ำ บัวหงาย แต่หน้ากระดานท้องสูงและเรียบ

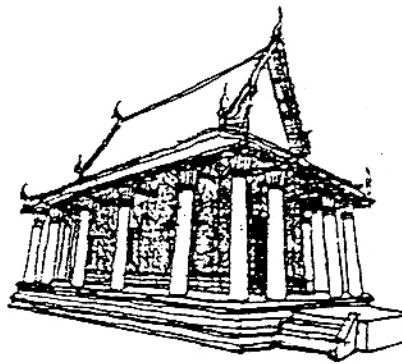

เปรียบเทียบองค์ประกอบอาคารไทยประเพณีพื้นถิ่นจังหวัดพัทลุง
และจังหวัดสงขลา

เปรียบเทียบองค์ประกอบอาคารไทยประเพณีพื้นถิ่น จังหวัดพัทลุง

วัดช้างงาม อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

วัดวิหารเบิก อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

แสดงการให้ความสำคัญของอาคารในระดับที่แตกต่างกัน โดยอาคารหลังคา 2 ชั้น จะมีความสำคัญมากกว่า

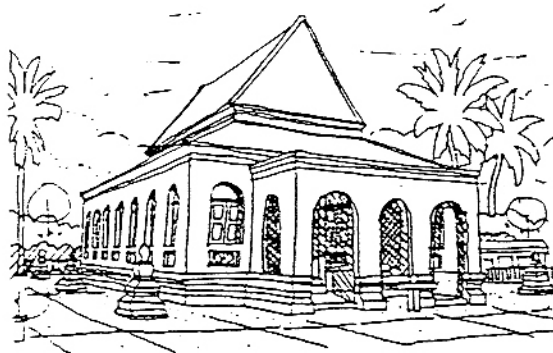

พระอุโบสถ วัดช้างงาม ตำบลลำปำ
อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

พระอุโบสถ วัดวัง ตำบลลำปำ
อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

แสดงอาคารที่มีความสำคัญของชุมชนเมืองพัทลุงประมาณคันรัตนโกสินทร์ มีลักษณะโครงหลังคาซ้อน 2 ชั้น แต่จะเห็นว่า วัดช้างงาม จะมีลักษณะยกฐานสูง แต่วัดวังไม่ยกฐานอาคาร ซึ่งเป็นลักษณะสืบทอดแบบพื้นถิ่นที่มีมาแต่เดิม

พระอุโบสถวัดสุนทรवास อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

แสดงพระอุโบสถประมาณสมัย
รัชกาลที่ 3 และ 4 โดยใช้ระบบ
โครงสร้างเสาผนังก่ออิฐถือปูน
ยกฐานสูง

พระอุโบสถวัดห้วยลึก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

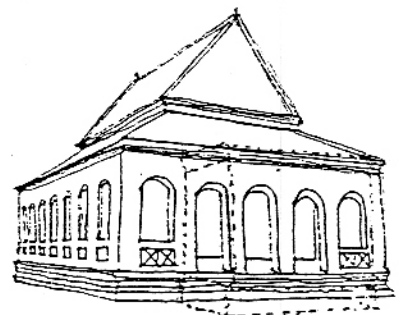

ร.1-ร.2 พระอุโบสถวัดยางงาม ตำบลลำปำ
อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

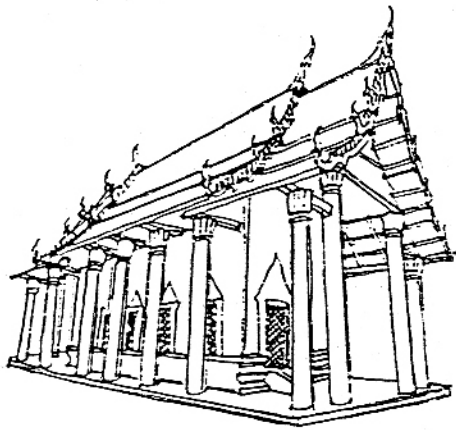

ร.3 พระอุโบสถวัดสุนทรवास
อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

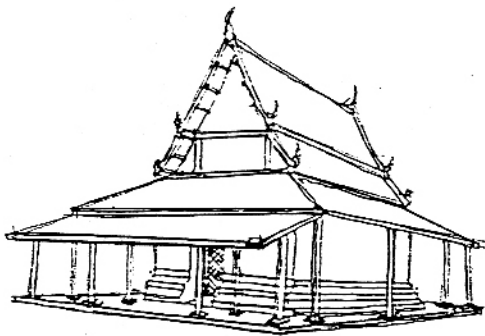
แสดงพัฒนาการก่อสร้างอาคาร โดยการใช้เสา
และผนังก่ออิฐถือปูน

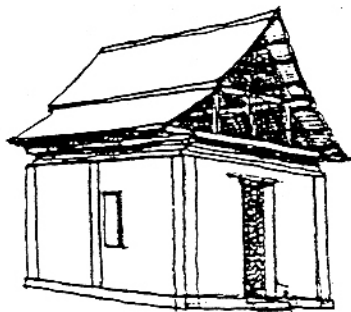
ร.4 วัดห้วยลึก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

พระอุโบสถวัดวัง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

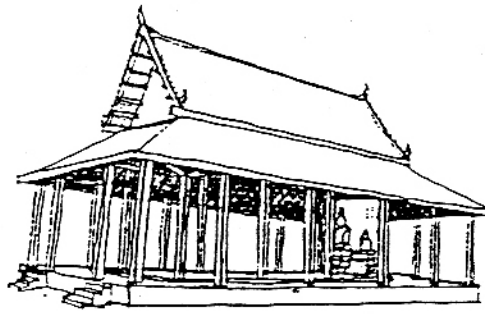

พระอุโบสถวัดทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง

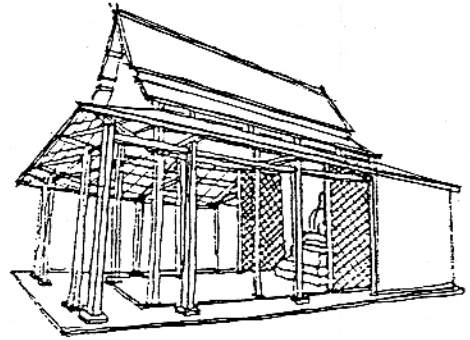
มณฑาปวัดตะเขียน (เขียน) อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

แสดงลักษณะการซ้อนชั้นหลังคา 3 คับ (รวมคับชายคาปีกนก) เป็นลักษณะเด่นของทรงหลังคาในเขตจังหวัดพัทลุง
(ฐานอาคารไม่ยกสูง)

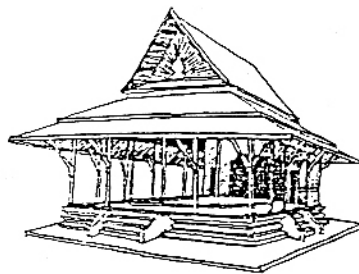
พ.ศ. 2499 วัดควนลอบ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

แสดงลักษณะอาคารที่พัฒนามาถึงราว พ.ศ. 2499 นี้ลักษณะอาคารเป็นแบบ อาคารโถง มีการนำคอนกรีตมาใช้เป็นวัสดุ ก่อสร้าง ส่วนที่เป็นเสาและฐาน เช่นที่ วัดควนลอบ ส่วนที่วัดบ้านสวนเป็นเสาไม้ แต่ยังคงสืบทอดรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ประเพณีพื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี

วัดบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

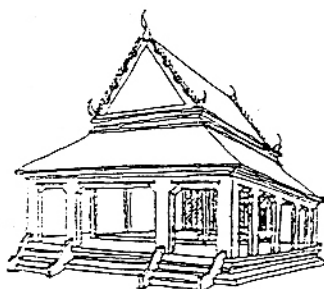
ลักษณะองค์ประกอบอาคารไทยประเพณีพื้นถิ่น จังหวัดสงขลา

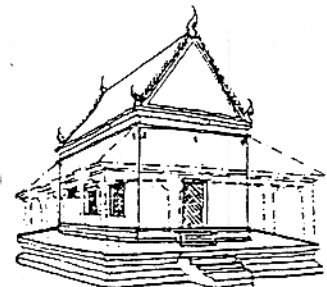
วัดน้ำขาวใน อำเภोजะนะ

วัดพังกก อำเภอสทิงพระ

วัดโลการาม อำเภอสิงหนคร

วัดสี่ขัง อำเภอระโนด

แสดงรูปแบบพระอุโบสถในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะหลังคาจั่วชั้นเดียวมีปีกนกรอบและการยกฐานสูง ประมาณ 0.75-1.00 เมตร

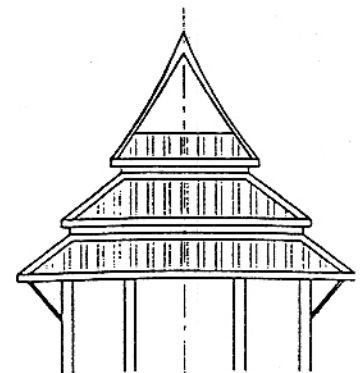
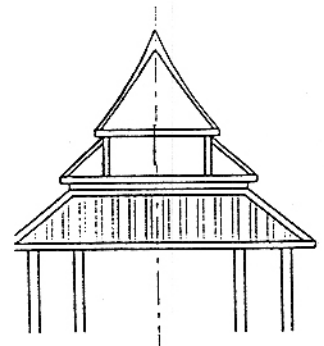
สรุปการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมบริเวณทะเลสาบสงขลา

ลักษณะเด่นที่ปรากฏในแบบสถาปัตยกรรม

- ขนาดอาคาร รูปแบบเดิมของอาคารทั้งในพัทลุงและสงขลา มีขนาดโดยประมาณที่ใกล้เคียงกัน เป็นลักษณะอาคารโถงเหมือนกัน
- ลักษณะชั้นฐาน ฐานอาคารเดิมในเขตพัทลุงจะมีชั้นพื้นอาคารไม่สูงนัก โดยสูงจากระดับดินเล็กน้อย แต่ในเขตสงขลาจะมีชั้นพื้นที่สูงกว่าโดยประมาณ 0.70 เมตร
- ลักษณะหลังคา มีความแตกต่างกันคือ ในเขตพัทลุงหลังคาจะซ้อน 3 ชั้น แต่ในเขตสงขลาหลังคาจะซ้อน 2 ชั้นเป็นส่วนใหญ่

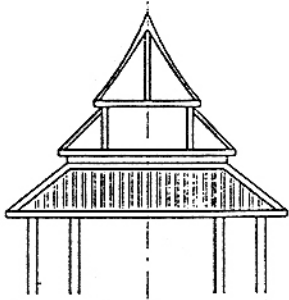
สรุป รูปแบบอาคารในจังหวัดพัทลุง

จากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทั้ง 2 ประเภท ได้แก่ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีพื้นถิ่น และสถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัย ซึ่งลักษณะสถาปัตยกรรมทั้ง 2 ประเภทสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมในปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นความต่อเนื่องของพัฒนาการด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างมีคุณค่าได้ เนื่องจากความต้องการในพื้นที่ใช้สอยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งแต่เดิมอาจจะสนองการใช้สอยประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาและการอยู่อาศัย แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงการใช้สอยไปดังเช่น โครงการวังปัญญา มีการกำหนดการใช้สอยในอาคารเป็นหลายลักษณะ เช่น สอนประโยชน์เพื่อจัดพิพิธภัณฑ์เมือง หอเกียรติยศ อาคารที่ทำงาน หอสมุด หอประชุมสัมมนา ศูนย์ค้นคว้าวิจัย ฯลฯ นอกเหนือจากพื้นที่ใช้สอยเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ความต้องการใช้พื้นที่มากขึ้น ทำให้อาคารต้องมีขนาดใหญ่ รวมทั้งมีระบบประกอบอาคารสมัยใหม่ที่ต้องนำมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นระบบประปา ระบบไฟฟ้า ระบบสุขาภิบาล ระบบคอมพิวเตอร์และอื่น ๆ การออกแบบจึงจำเป็นต้องให้รูปแบบสถาปัตยกรรมสามารถสนองประโยชน์ใช้สอยได้ดี และที่สำคัญยิ่งก็คือรูปแบบนั้นสามารถแสดงออกถึงความเป็นพื้นถิ่นได้อีกด้วย

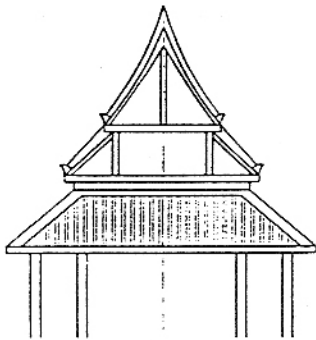

สิ่งที่ได้จากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นพัทลุงนั้น สามารถนำมา กำหนดรูปลักษณะอาคารของโครงการได้ดังนี้

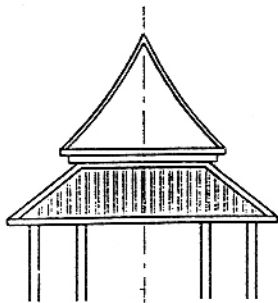
เนื่องจาก พัทธภัณฑ์เมือง และหอเกียรติยศ มีความสำคัญสูงสุดของโครงการ ดังนั้นรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารจึงมีลักษณะเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ประเพณีพื้นถิ่น ที่นำลักษณะเด่น ๆ มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบอาคาร ลักษณะเด่น ดังกล่าว ได้แก่ รูปแบบของหลังคาที่มีหลังคาจั่วซ้อนชั้นหลังคา 3 ชั้น ซึ่งเป็นรูปแบบ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แบบดั้งเดิมที่พบในจังหวัดพัทลุง ในขณะที่รูปแบบสถาปัตยกรรม พื้นถิ่นของจังหวัดสงขลา จะเป็นหลังคาจั่วและมีปีกนกรอบอาคาร (ปีกนกหน้าจั่ว) นอกจากนี้จากการศึกษายังได้พบว่าในพื้นที่จังหวัดพัทลุงนั้นหากอาคารใดมีความสำคัญ มากกว่าอาคารอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกันจะเน้นความสำคัญนี้ด้วยการซ้อนชั้นของโครง หลังคาเป็น 2 ชั้น ๆ ละ 2 ชั้น และมีปีกนกโดยรอบ (แบบที่ 2) ซึ่งเป็นลักษณะรูปแบบ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีดั้งเดิมอย่างหนึ่งของท้องถิ่น

แบบที่ 1

แบบที่ 2

แบบที่ 3

นอกจากนี้แล้วลักษณะของหลังคาที่มีพัฒนาการมาถึงประมาณปี พ.ศ. 2499 นั้น ก็พบว่ามียุคหลังคาจั่วและปีกนกโดยรอบ (แบบที่ 3)

หลังคาจึงเป็นองค์ประกอบของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สื่อให้เห็นความสำคัญของ อาคารนั้น ๆ ได้อีกทางหนึ่งนอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอยที่ใช้กันแดด, ฝน กรณี ศึกษาได้จัดลำดับความสำคัญไว้ 3 ระดับ ดังนี้

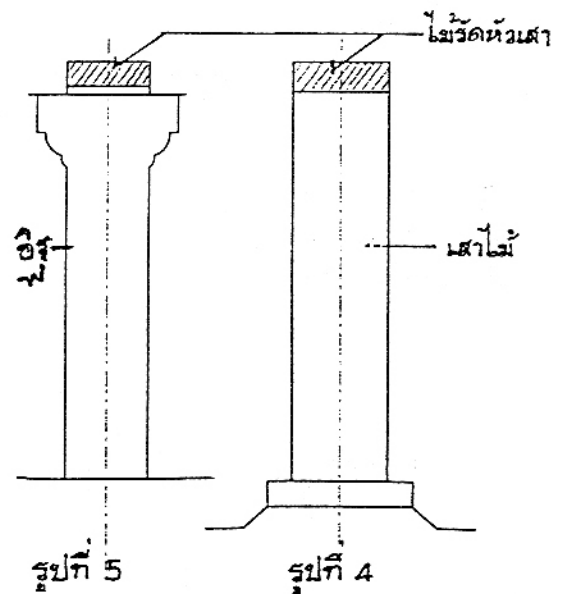
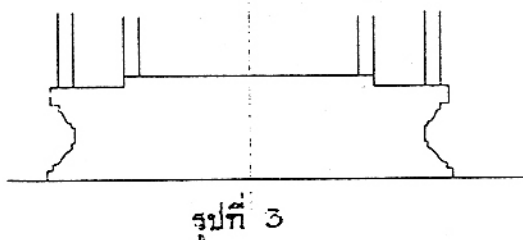
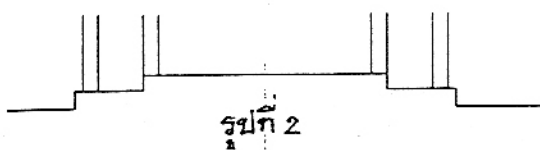
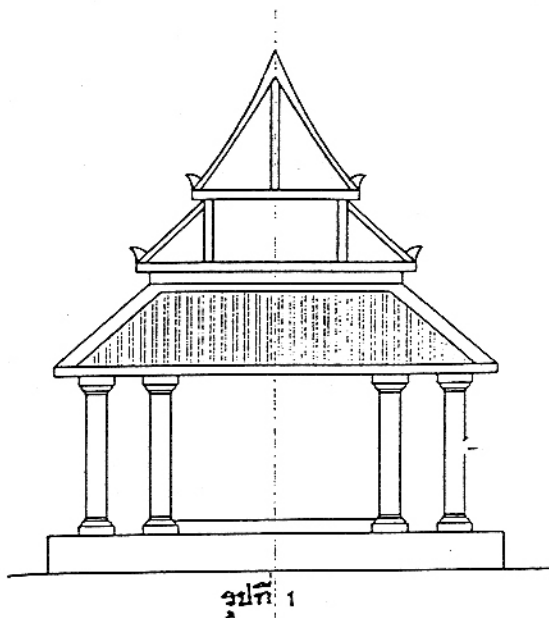
ระดับ 1 ลักษณะหลังคาจั่ว 2 ชั้น หลังคา 3 ชั้น (รวมปีกนก) (แบบที่ 1)

ระดับ 2 ลักษณะหลังคาจั่ว 2 ชั้น หลังคา 3 ชั้น (รวมปีกนก) หลังคาซ้อน 2 ชั้น (แบบที่ 2)

ระดับ 3 ลักษณะหลังคาจั่วเดี่ยวมีปีกนกโดยรอบ หลังคา 2 ชั้น (แบบที่ 3)

การให้ความสำคัญของอาคารนั้น ลักษณะหลังคาแบบที่ 1 จะมีระดับความสำคัญของอาคารสูงสุด รองลงมาได้แก่ ลักษณะหลังคาแบบที่ 2 และสุดท้ายคือหลังคาแบบที่ 3

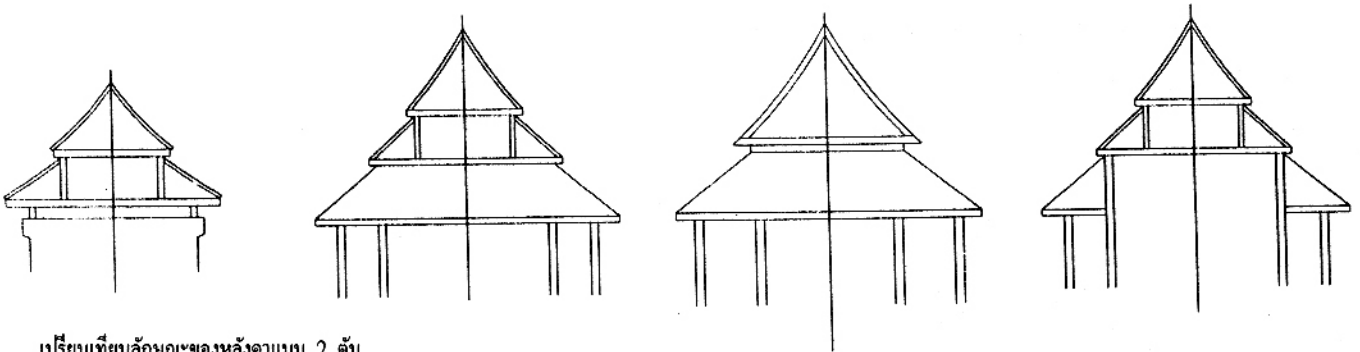
นอกจากลักษณะเด่นของหลังคาที่กล่าวแล้วนั้น ลักษณะองค์ประกอบอื่น ๆ ก็มีส่วนสำคัญเช่นกัน เป็นต้นว่า ลักษณะอาคารโปร่งเบา โดยใช้เสานางเรียงรับชายคา เป็นต้น (รูปที่ 1) และการให้ความสำคัญของความสูงของพื้นและฐานอาคาร โดยลักษณะการใช้ฐานอาคารเตี้ยเป็นลักษณะที่พบทั่วไปที่มีมาแต่เดิมในจังหวัดพัทลุง (รูปที่ 2) แต่หากอาคารนั้นมีความสำคัญต่อชุมชนยิ่งเป็นต้นว่า เป็นของเจ้าเมือง หรือชนชั้นปกครอง ลักษณะชั้นฐานก็จะยกสูงขึ้นด้วย (รูปที่ 3) องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งที่แสดงออกชัดเจน ได้แก่ส่วนของเสา ที่มีพัฒนาการจากเสาไม้วางบนแผ่นดินเสากะเบื้องดินเผา (รูปที่ 4) มาเป็นการใช้เสาก่ออิฐถือปูนและสุดท้ายมาเป็นเสาก่ออิฐหรือคอนกรีตที่มีลักษณะของการใช้บัวปลายเสาแบบบัวประดิษฐ์ (รูปที่ 5)

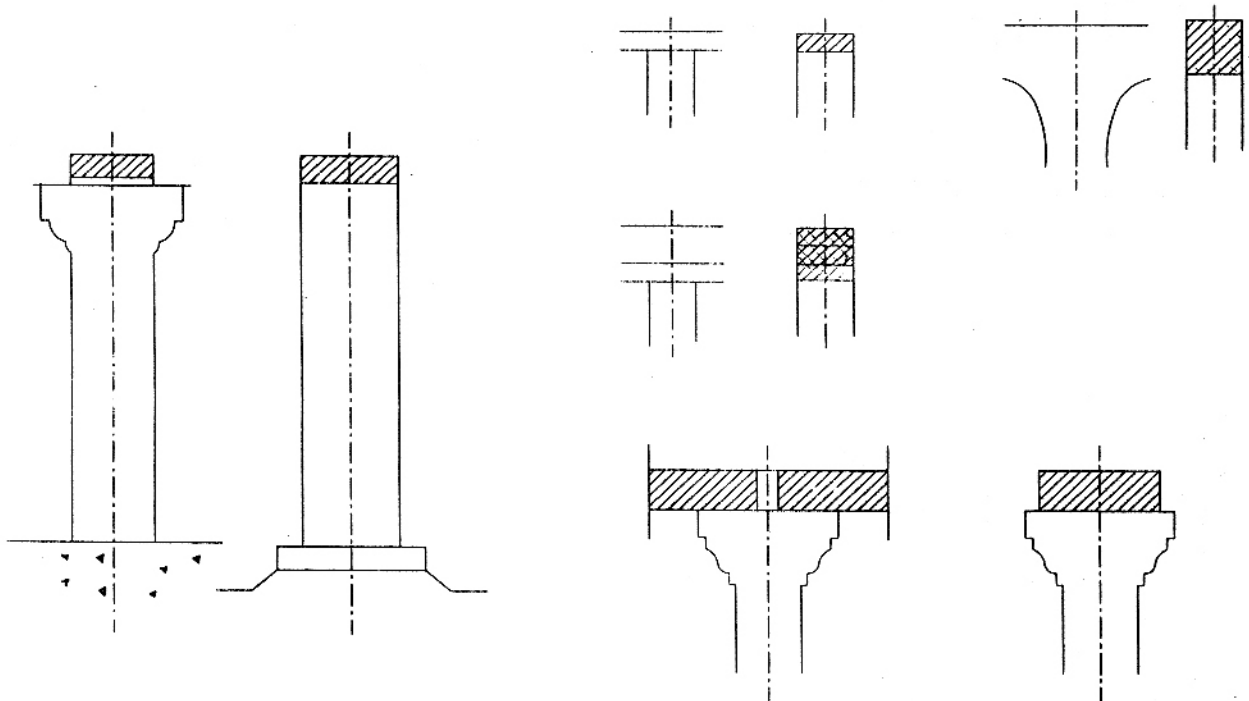
สรุป รูปแบบที่นำมาใช้ในโครงการ

ลักษณะเด่นของรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่นำมาใช้ในการออกแบบโครงการวังปัญญาประกอบด้วย

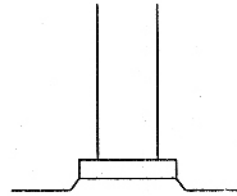
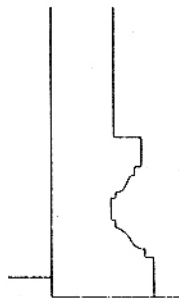
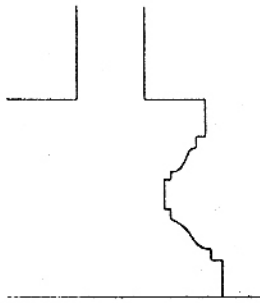
1. หอเกียรติยศ เป็นอาคารที่ให้ความสำคัญสูงสุด ลักษณะที่นำมาใช้ได้แก่ การยกฐานอาคารสูง ลักษณะหลังคาจั่วซ้อน 2 ชั้น ตับหลังคา 3 ตับ
2. ส่วนพิพิธภัณฑสถาน ลักษณะเด่นที่นำมาใช้ได้แก่ ลักษณะอาคารฐานต่ำ เห็นเสานางเรียงโดยรอบ หลังคา 3 ตับ และ 2 ตับ
3. หอเกียรติยศและส่วนพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งเป็นจุดเด่นของโครงการ ตั้งอยู่บนฐานไฟที่เดียวกัน และจัดให้มีระดับพื้นสูงกว่าบริเวณอื่น ๆ ในโครงการ

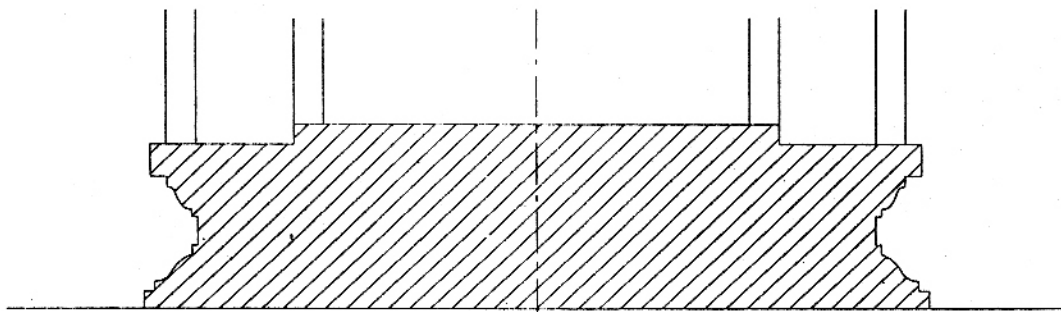
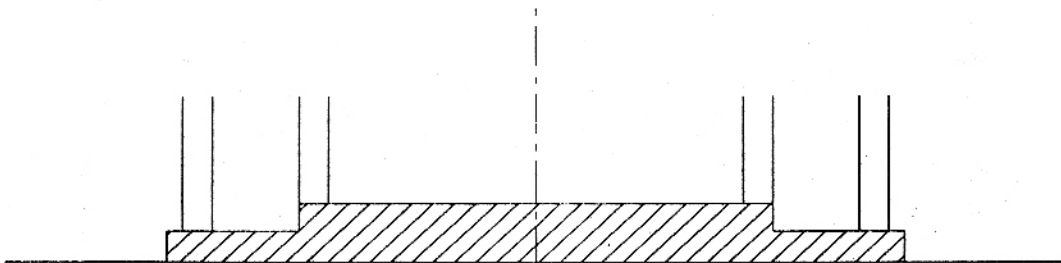
เปรียบเทียบลักษณะของหลังคาแบบ 2 ตับ และ 3 ตับ ในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏ หลังคาปีกนกหน้าจั่ว 2 ชั้น

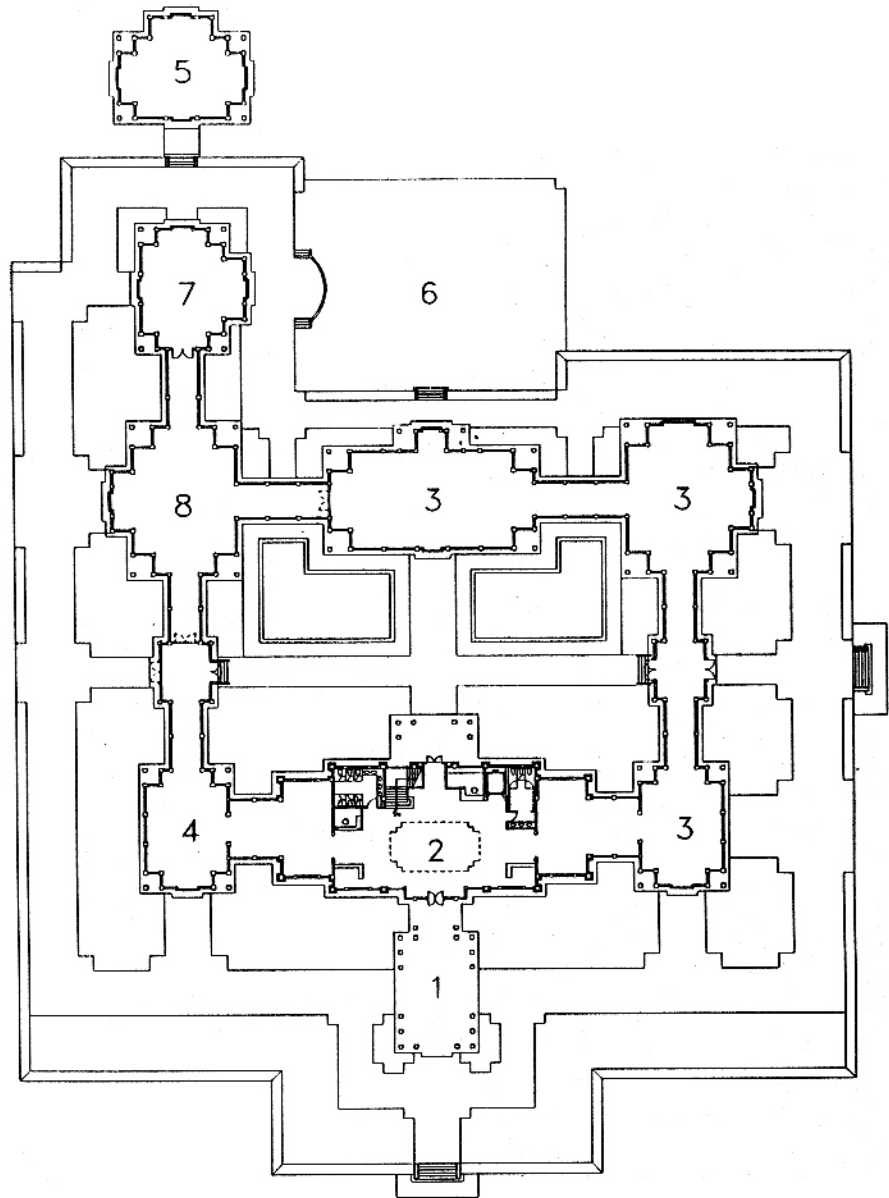
ลักษณะเสาอาคารประกอบไม้ยึดหัวเสา ในราวรัชกาลที่ 4 มีการก่ออิฐโค้งรับชายคาล่าง ไม้ยึดหัวเสาแนวเสานางเรียงจึงหมดไป

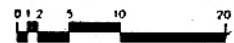
ลักษณะพื้นภายในอาคาร
แบบไม่ยกพื้น (สูงจากระดับดินเล็กน้อย) และ
แบบยกพื้นสูง

ลักษณะฐานอาคาร แบบฐานยกสูงและฐานเคีย
อาคารพื้นดินเดิมทั่วไปมีลักษณะฐานเคีย อาคาร
ที่ต้องการแสดงฐานะและให้ความสำคัญสูงกว่าจะ
มีลักษณะยกฐานสูง

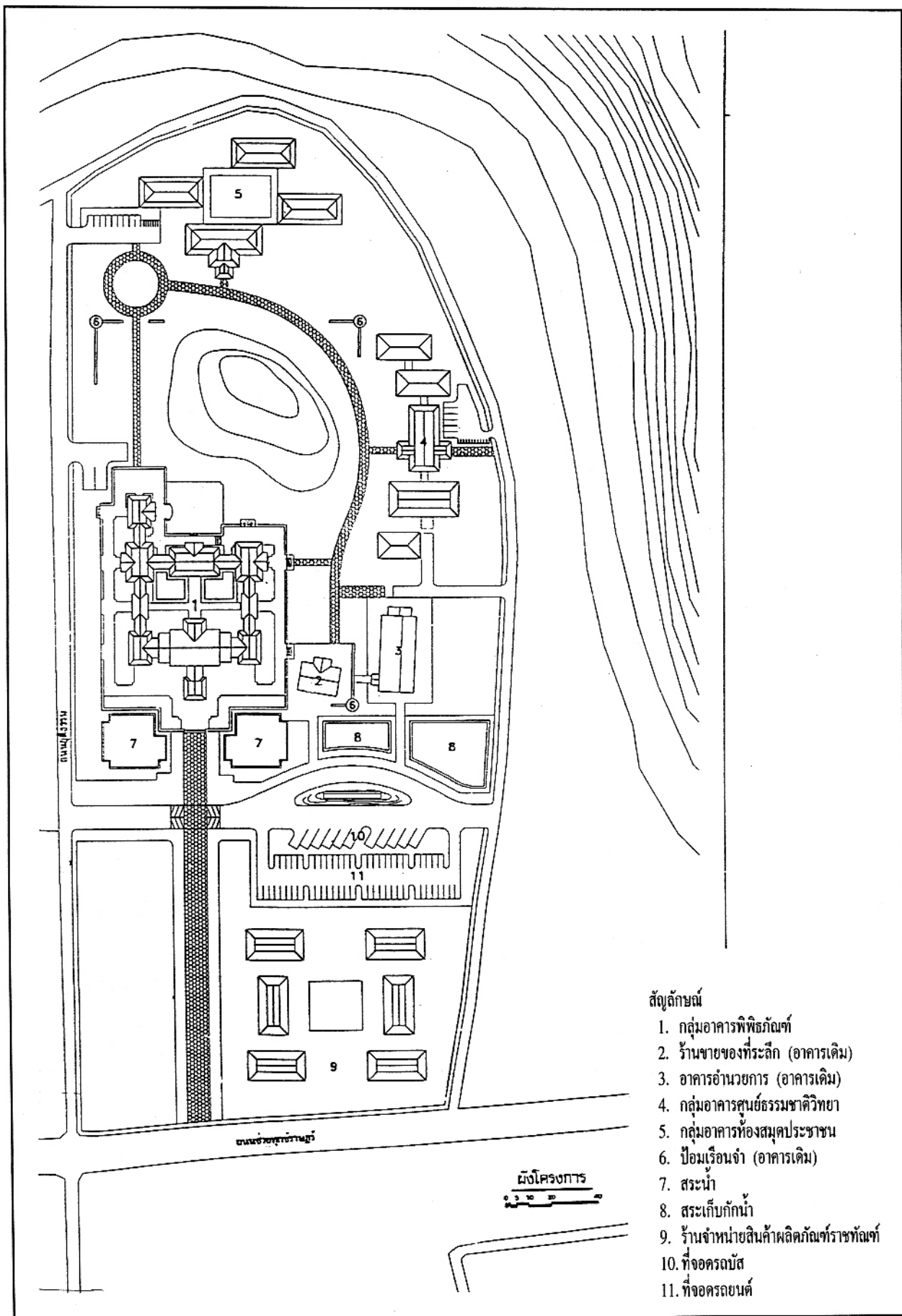

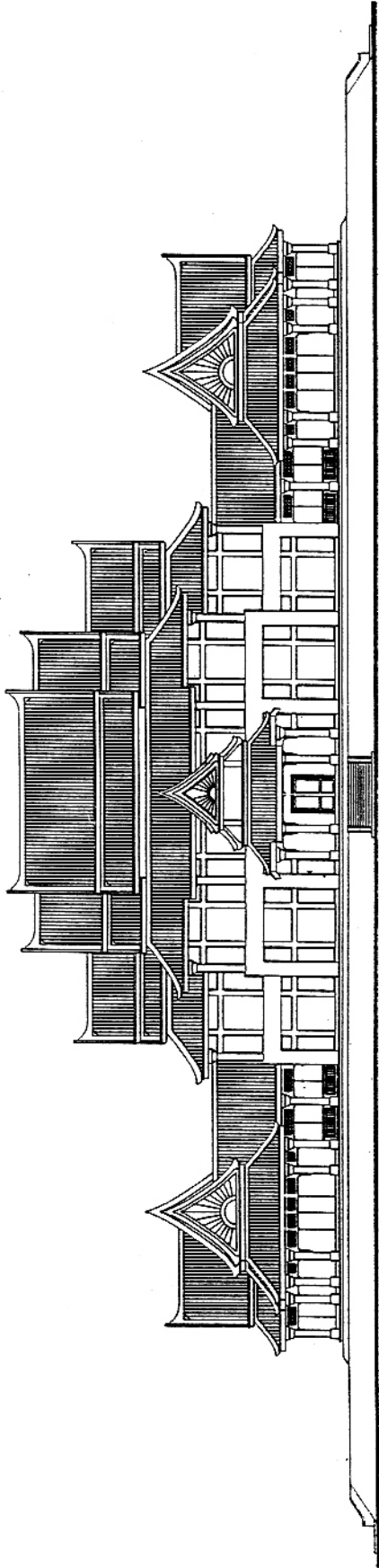
ผังพื้นที่ล่าง โครงการวังปัญญา จ.พัตลุง

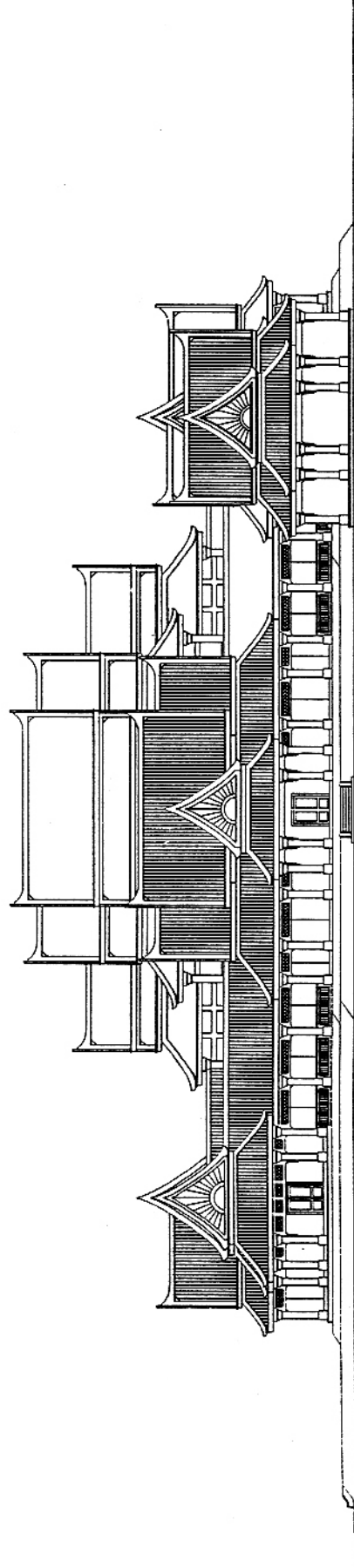
สัญลักษณ์

1. โถงต้อนรับ
2. โถงกลาง
3. นิทรรศการถาวร
4. นิทรรศการชั่วคราว
5. ส่วนเจ้าหน้าที่ศิลปกรรม
6. ลานการแสดงกลางแจ้ง
7. ส่วนเก็บวัสดุภัณฑ์
8. ส่วนสร้าง, ซ่อมอุปกรณ์การแสดง

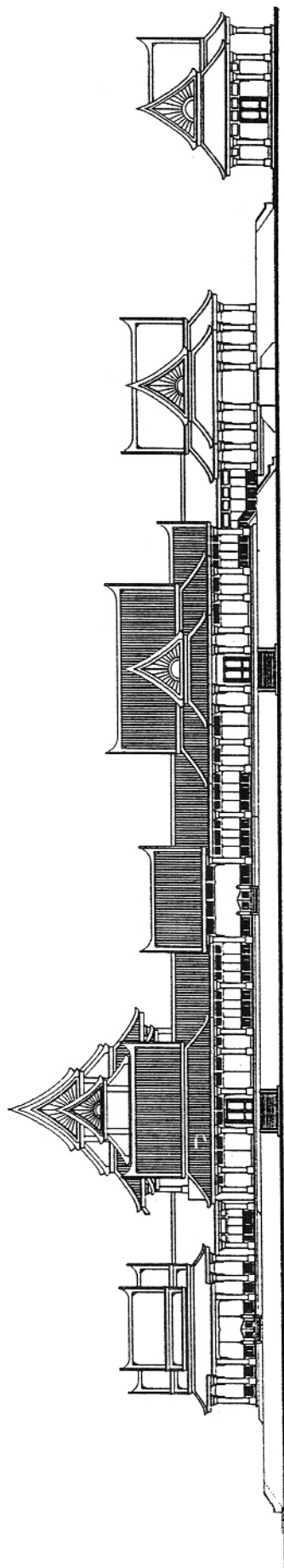

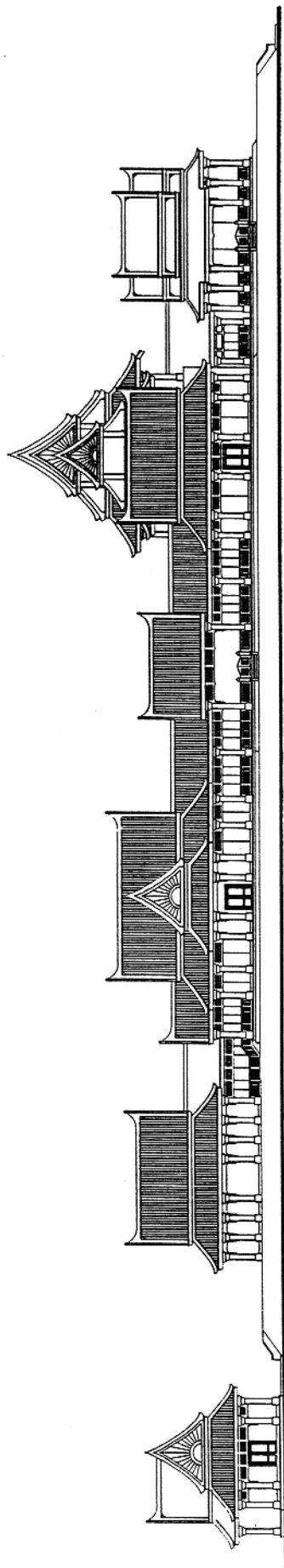
รูปด้านหน้า

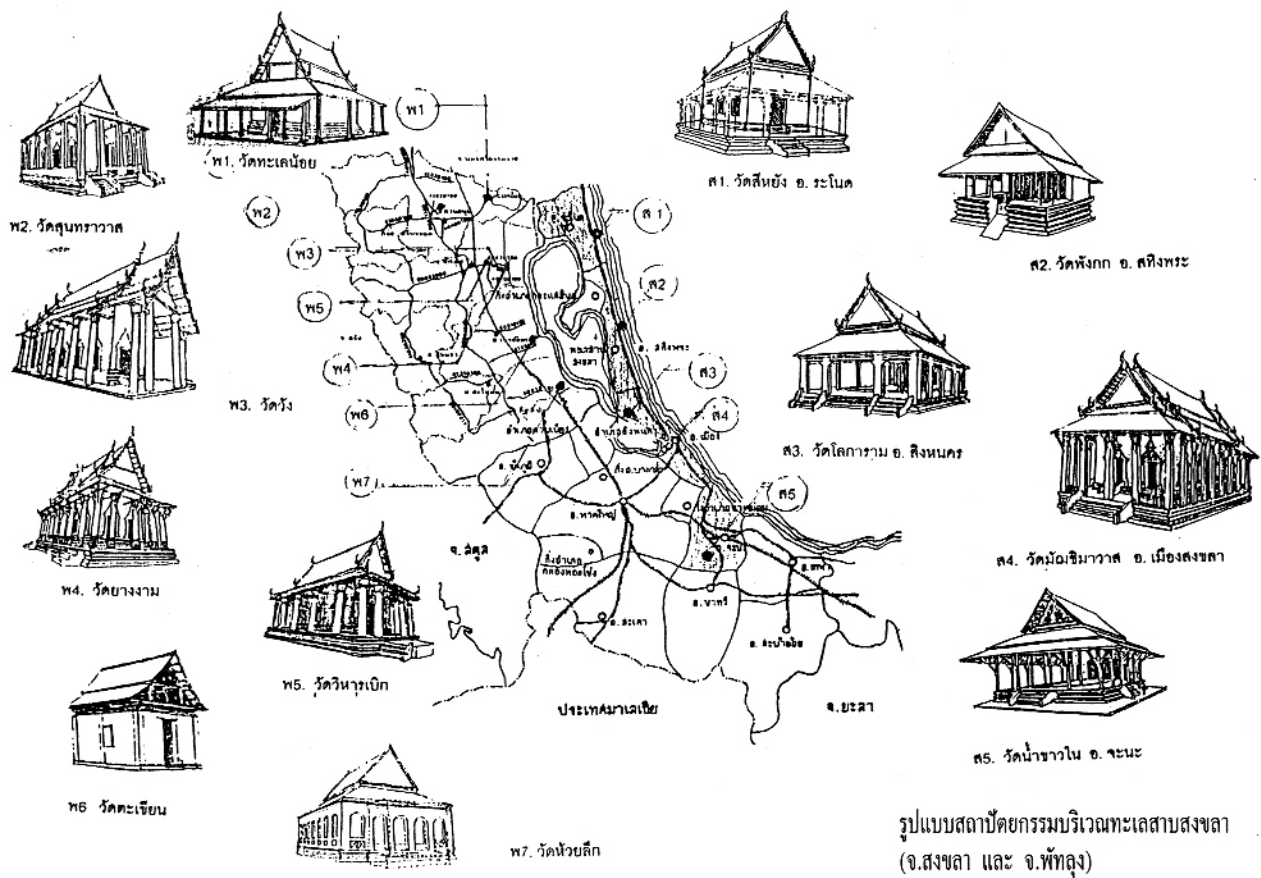
รูปด้านหลัง

รูปด้านข้างขวา

รูปด้านข้างซ้าย

รูปแบบสถาปัตยกรรมบริเวณทะเลสาบสงขลา
(จ.สงขลา และ จ.พัทลุง)

บรรณานุกรม

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เล่ม 2 พ.ศ. 2529

อัมรินทร์การพิมพ์ บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เล่ม 5 พ.ศ. 2529

อัมรินทร์การพิมพ์ บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา เล่ม 9 พ.ศ. 2529

อัมรินทร์การพิมพ์ บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร